

УДК 821.161.1(477).09:378.016

DOI 10.31654/2520-6966-2024-24F-110-17-27

Шаф О. В.

доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри української літератури
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
orcid.org/0000 0001 5692 506X
Olga_shaf@ua.fm.

«Тарас Бульба» Миколи Гоголя в полоні ідеологічних спекуляцій: з досвіду підготовки майбутніх вчителів-словесників

Стаття присвячена висвітленню особливостей викладання в закладі вищої освіти для здобувачів першого (бакалаврського) освітнього рівня спеціальності «Середня освіта (українська мова та література)» творчості Миколи Гоголя, зокрема його повісті «Тарас Бульба». Постає питання про місце та його місце в історії української літератури й досі відкриті для спекуляцій через нерозуміння колоніальної специфіки літературного процесу тої доби, через некритичне засвоєння й поширення імперських стереотипів про Гоголя. Збереження теми життєтворчості Гоголя в шкільній програмі із зарубіжної літератури відповідно до її перегляду комісією МОН у 2022 році, хоча й позитивне вивченням спадщини видатного митця, але має мінус у тому, що закріплює за ним статус «іноземного», «чужого», «російського» й у такий спосіб підтримує експропріацію імперією його генія. Епізодичний моніторинг методичних розробок уроків, присвячених творчості Гоголя, розділів шкільних підручників, а також програм з «Історії української літератури I половини XIX століття» гуманітарних спеціальностей у ЗВО IV рівня акредитації виявив проблеми у виробленні постколоніальної стратегії інтерпретації й викладу життєтворчості Гоголя, зокрема його повісті «Тарас Бульба». Варіанти вирішення окремих з них запропоновані в цій статті. Майбутнім вчителям української літератури необхідно знати обидві редакції повісті, розуміти (ідеологічні) причини і характер внесених у редакцію 1842 року змін, уміти науково обґрунтувати спекулятивні аспекти номінального (Русь, Росія, руський), риторичного («патріотичні» промови й заклики) рівнів другого варіанта твору, виявити ідеологічне підґрунтя неоднозначного (в обох редакціях) образно-сюжетного рівня, а саме концепції головного героя, перипетій його історії, системи конфліктів тощо. У межах практичних занять з теми пропонуються, зокрема, варіанти застосування рольової гри, мозкового штурму, різнопланових творчих завдань.

Ключові слова: Микола Гоголь, повість «Тарас Бульба», імперіалізм / колоніалізм, ідеологія, стереотип, методика викладання в закладі вищої освіти.

Творчість Миколи Гоголя й сьогодні, за повномасштабного вторгнення, залишається предметом ідеологічних спекуляцій. Тепер, коли, здається, уже всім зрозуміла мародерська сутність нашого північного ворога, виявлена не лише в загарбанні територій, а й у привласненні культурного фонду України, у звичці «видавати російські паспорти» її найталановитішим митцям та ученим, не випадає повторювати імперські кліше про Гоголя – «російського письменника, класика російської літератури», як і спекулювати витвореними в (до)радянському гоголезнавстві стереотипами про «роздвоєння душі» Гоголя між українською та російською ідентичністю. Ще в роботах М. Грушевського, Є. Маланюка та інших учених переконливо доводилося, що ярлик Гоголю як «великому руському пісателю» видали імперські ідеологи від літератури.

Утім, улітку 2022 року на хвилі суспільного обговорення заходів з дерусифікації шкільної програми із зарубіжної літератури знову оприявнилася нечіткість у розумінні місця Гоголя в українській літературі. Керівник Управління загальної середньої та дошкільної освіти МОН Ю. Кононенко в ефірі національного телемарафону повідомив, що «письменники, які писали російською мовою, але творчість яких була тісно пов'язана з Україною, тобто, або вони народилися в Україні, або довгий час жили в Україні, або відображали у своїх творах українську тематику – їх творчість буде залишатися в навчальних програмах», і назвав серед таких письменників Миколу Гоголя, хоча й у формулюванні, що це «**фактично** (тут і далі виділення моє. – О.Ш.) наш український письменник, який дуже багато зробив для української культури» [3]. Під час поширення цього повідомлення чимало ресурсів не давали собі труда вдаватися в деталі й озаглавлювали матеріал на кшталт: «У шкільному курсі залишать кількох **російських** авторів» [9], – те, що зацитований заголовок фігурує на освітянському ресурсі Освіта. UA, особливо вражає. Коментарі до матеріалу переважно обурливі: мовляв, МОН не наважується викреслити з програми росіян, себто й Гоголя. На багатьох сайтах повідомлення Ю. Кононенка про рішення МОН, зокрема й про збереження в програмі «фактично українського» Гоголя, подано «під соусом» «кого з російських письменників залишать у шкільній програмі». Що спонукає до такого провокативного узагальнення: неосвіченість, помножена на винесені з радянських шкіл ідеологічні штампи? Гонитва за хайпом крикливого заголовку? Колоніальна меншвартість, що не дозволяє претендувати на творчість

Гоголя, генія світового рівня, хоч би скільки аргументів на захист його української ідентичності б не звучало?

Прецедент з рішенням комісії МОН 2022 року актуалізує за давню проблему «деколонізації» постаті Гоголя, яка з певною періодичністю, часто до ювілейних дат, виринає в наукових студіях, у пресі і формулюється як несмілива спроба «відвоювати» Гоголя: «Він – наш, він не їхній...» – так названо, наприклад, статтю М. Наєнка до 200-річного ювілею митця [7]. Цю фразу щодо Києва з часто цитованого листа Гоголя до М. Максимовича (грудень 1833 року) у проєкції на постать самого письменника використовує першим М. Грушевський, у такому сенсі вона прозвучить у резонансних гоголезнавчих роботах ще неодноразово. І, здавалося б, що відтоді крапки над і розставлено й оптимістичне спостереження, що «гоголезнавчі студії в Україні від початку 1990-х поступово почали позбуватися ознак ідеологічної афектації і повертатися в академічне річище із пошуком нових тем, ідей, концепцій» [5, с.154] має слушність. Однак маніпуляції з «національністю» Гоголя тривають, що свідчить про неоднозначність, відтак непереконливість і/або елітарну локальність сформованого у вітчизняному гоголезнавстві дискурсу про однозначну українськість митця.

Якщо ще й тепер суспільство обговорює питання вилучення зі шкільного курсу «російського» письменника Гоголя, то вочевидь є проблема з імплементацією здобутків українського гоголезнавства в шкільні програми, відтак і з адекватною репрезентацією постаті митця на уроках літератури. До слова, у методичному розробленні уроку із зарубіжної літератури в 7 класі в одній із шкіл Полтавщини на тему «М.В. Гоголь і Україна», приуроченого до 200-річного ювілею Гоголя, перед учнями ставилися, зокрема, такі проблемні питання «Чи можна М.В. Гоголя, російського письменника, вважати патріотом України?», «Чи можна його вважати не тільки російським, а й українським майстром пера?» [11]. Попри акценти на українськості Гоголя, до яких привів зрештою сюжет цього уроку, не дивно, що в пам'яті школярів міцно закріпиться, що Гоголь належить передусім російській літературі, бо ж вивчається в курсі зарубіжної.

Когнітивний дисонанс школярів поглиблює вивчення повісті «Тарас Бульба» Гоголя на уроках української літератури. Орієнтацію шкільної програми відбиває підручник для 9 класу за редакцією О. Авраменка (остання редакція 2022 року). Учні мають ознайомитися з «націоналізованою» біографією Гоголя, у якій зроблено акценти на його козацькому родоводі, зв'язках з українською інтелігенцією

[153–154], а також прочитати повість у першій, т. зв. «проукраїнській», редакції 1835 року в перекладі рідною мовою. Обговорення шкільної програми з вивчення творчості Гоголя є окремою темою, у цій статті увагу буде в основному звернено на підхоплення стратегії вивчення доробку митця в закладі вищої освіти.

Епізодичний (бо збір даних не був метою студії) моніторинг програм з курсу «Історія української літератури I половини XIX століття» останніх років в українських ЗВО (окрім Полтавщини) оприявив подиву гідну незацікавленість постаттю Гоголя. Для прикладу, з десятка опрацьованих програм лише у Львівському національному університеті для спеціальності українська мова та література програмою названого курсу 2023 року (розробник – Р.Б. Чопик, доцент кафедри української літератури ім. акад. М. Возняка) передбачено 2 лекційних і 2 практичних години на вивчення творчості Миколи Гоголя, хоча в документі й не прописані запропоновані до вивчення твори митця [8]. У результаті проведеного моніторингу виникає враження неготовності освіти, передусім вищої, брати активну участь у формуванні незаангажованого імперськими стереотипами, «проукраїнського» дискурсу Гоголя, поширення якого б унеможливило ідеологічні маніпуляції з його іменем і намічно б закріпило за ним місце геніального українського митця своєї доби. З огляду на порушену проблему **метою цієї статті** є прагнення поділитися багаторічним досвідом викладання творчості Гоголя в межах курсу «Історія української літератури I половини XIX століття», зокрема для спеціальності «Середня освіти (українська мова та література)», підходами до вивчення повісті «Тарас Бульба».

Про творчість Гоголя в межах цього курсу (16 годин лекційних і 32 години практичних занять) ідеться у двох лекційних темах: «Преромантизм у літературі «сентиментальної провінції». Україноцентрична проза М. Гоголя», де йдеться про образ України у збірці «Вечори на хуторі поблизу Диканьки», та «Романтичний історизм у романах на козацьку тематику М. Гоголя, Є. Гребінки, О. Стороженка», де розглядається, зокрема, повість «Тарас Бульба». Вагомість у програмі цього твору засвідчує відведення на його вивчення 2 годин практичних занять на тему «Інтерпретація козацької історії в повісті «Тарас Бульба» М. Гоголя. Проблеми інтерпретації твору для шкільної аудиторії». Вивчення україноцентричної творчості Гоголя в контексті преромантичних тенденцій, «містечкового патріотизму» покоління «сентиментальної провінції» та романтичного історизму унаочнює естетико-стильову органічність прози Гоголя українському

літературному середовищу, його залежність від впливу тих самих зовнішніх чинників, передусім імперської асимілятивної політики, що його зазнали й інші українські письменники 1830-х років.

Одним з чільних принципів викладання історії української літератури, особливо для майбутніх учителів, є акцентування на її ідеологічному потенціалі як чинника дискурсотворення, як знаряддя формування суспільної свідомості. Вивчення літератури I половини XIX століття – і в школі, і в ЗВО – важливе тим, що крізь художню призму увиразнює занепад національного буття, деградацію, асиміляцію української еліти, відбиває наслідки імперських заходів щодо знищення української освіти, книги, мови, та водночас засвідчує і процеси модерного націєтворення. Як ми знаємо, антиколоніальний фронт проти імперської денацифікаційної політики було розгорнуто саме в літературі – у поезії Тараса Шевченка. У дошевченківську добу, у межах творчості покоління т. зв. «сентиментальної провінції» (за О. Борзенком¹), до якого за багатьма ознаками можна уналежнити й Гоголя, спостерігається балансування між колоніальними та антиколоніальними патернами художнього мислення, що дозволяло поєднувати «містечковий» патріотизм з «вірнопідданством» й провокувало синдром «дводушшя», найяскравішим наслідком якого – тут дослідники одностайні – є творча криза Гоголя.

У лекційному викладі матеріалу про творчість письменників «сентиментальної провінції», і Гоголя зокрема, важливо концептуалізувати як чинники імперського впливу на українську творчу еліту, як-от сприяння відтоку її найталановитіших представників до столиці, їхній інтеграції в російське культурне життя, а також денацифікація вищої школи, вихолощення культурного (і літературного) життя в провінційній «Малоросії», так і (часто стихійні) форми антиколоніального культурного опору – піднесення інтересу до фольклору, легендарної минувшини, етнографічної деталізації старожитностей на хвилі преромантизму й сентиментально-просвітницької лояльності до містечкового. Рання творчість Гоголя цілком укладається окреслену колоніальну ситуацію в Україні першої третини століття і, без сумніву, визначається нею. Під таким методологічним кутом викладу матеріалу оприявнюється некоректність проєціювання сучасних понять «патріотизму», «національної свідомості» на ту реальність, у

¹ Концепцію «сентиментальної провінції» представлено в монографії О. Борзенка «Сентиментальна «провінція» (Нова українська література на етапі становлення)» (Харків, 2006).

якій жив і творив Гоголь, яке здебільшого й призводить до спекуляцій та ідеологічних перекручень в оцінці його доробку. Потребує спростування парадоксальна ситуація, коли мова творів письменника стає вирішальним чинником його уналежнення до імперської літератури, хоча всі без винятку письменники його покоління теж писали російською, чимало з них пов'язували свою художню кар'єру з Петербургом, підтримували тісні зв'язки зі столичними мистецькими колами. Студентам запропоновано змоделювати альтернативну ситуацію, коли Гоголь написав бодай один художній твір українською мовою (який це міг би бути твір?): чи тоді б його без сумніву назвали українським письменником? Зрештою, слухачі лекції доходять висновку про безпідставність сегрегації Гоголя з українського літературного дискурсу як начебто «російського письменника», розвивають критичне мислення, здобувають аргументи, які зможуть у разі потреби використати у своїй педагогічній діяльності.

Найбільш ідеологічно провокативною є повість «Тарас Бульба», зокрема трансформація її смислових акцентів у редакції 1842 року. Здобувачам пропонується прочитати й уважно зіставити обидві редакції, самостійно сформулювати, укласти у формі таблиці їхні відмінності й припустити можливі причини внесених автором змін. На практичному занятті акцент робиться на деконструкції тексту повісті та стереотипів гоголезнавства, зокрема тих, які акцентують на «зрусифікованості» редакції 1842 року через нібито заміну топонімів «Україна», «Украйна» на «Русь», «Росія», а також з огляду на риторику Бульби перед вирішальною битвою та перед смертю в дусі «великоросійського патріотизму», що зазвучали в другій редакції начебто в унісон з імперськими ідеологемами самодержавства, православ'я, єднання братніх народів, «русского міра»: «Постойте же, придет время, будет время, узнаете вы, что такое православная русская вера! Уже и теперь чуют дальние и близкие народы: подымается из русской земли свой царь, и не будет в мире силы, которая бы не покорилась ему!» [2, с. 123].

О. Ільницькій у ґрунтовній студії, яку запропоновано здобувачам для самостійного опрацювання, шляхом ретельного підрахунку випадків вживання слів «Украї(й)на» та «Русь», «Росія», «руська земля» в обох редакціях повісті за врахування культурно-історичного контексту намагається розвіяти міф про «російськість» «Тараса Бульби» 1842 року, як і про сподівання Бульби в його передсмертних словах на прихід «руського царя», тобто російського самодержця: «Clearly, for those who read Taras Bulba as a Russian nationalist paean, the words

rusaskaia zemlia and tsar are mutually reinforcing. Tsar seems to be prima facie evidence for treating russkii as «Great Russian». To defend a «Ukrainian» interpretation of russkii, one would need to decouple tsar from its «Great Russian» associations. Taras Bulba actually does this with the little word *svoi*, but most readers are conditioned to ignore it» [10, p.65]. О. Ільницький у детальному розборі спекуляцій з топонімічним полем «Русь» / «Росія» / «руська земля» в редакції 1842 року висновує про їхню синонімічність топонімам «Украї(й)на», «Гетьманщина» та іншим варіантам називати місце зображених подій, що однозначно асоціюється з українськими землями й дистанціюється від «Московщини», що є в контексті Гоголевого тексту не-Росія / Русь. [10, р. 55–56]. Слово «Русь», як відомо, з'явилося ще в титулатурі Івана III, але значно пізніше, у 18 столітті, з появою історіографічної концепції генеалогії російської імперії від Київської Русі з претензією на всю її історичну й культурну спадщину, стало знаряддям ідеологічних маніпуляцій. Цей різновид мародерства, що призвів до втрати Україною її минулого й місця на мапі, викликав наукову відповідь-відсіч у статті «Дві руські народності» М. Костомарова. Студенти, опрацьовуючи в межах відповідної теми фрагмент статті про трансформацію смислових і географічних меж топоніма «Русь», також добирали заголовки літературних текстів першої третини століття, де він фігурує (на кшталт «Історія русів», «Історія України-Руси» Бантиша-Каменського й под.). Результати проведеної роботи можна зіставити з аргументацією й висновками О. Ільницького.

Ідеологічний заряд повісті, окрім топонімічних назв, зосереджено в образах Тараса Бульби як уособлення образу козацтва та Запорізької січі як його (козацтва) атрибутивної локації. На початку роботи над повістю здобувачі зазвичай транслюють здобуті в школі знання й трактують образ Бульби як героя-звитяжця, а сам твір як такий, що «продемонстрував високі зразки людського духу, патріотизму, ратної звитяги, бойового побратимства» (с. 129). Однак застосована техніка ретельного читання, підсилена порівняльним аналізом двох редакцій твору, зумовлює зміну сприйняття образу Тараса Бульба й сконцентрованих навколо нього подій. Увагу студентів варто сфокусувати передусім на його зовнішньому вигляді, зокрема деталі надзвичайної ваги (20 пудів, що дорівнює 328 кг), та відповідної етимології прізвища «Бульба», яке в обох значеннях пухиря, пузиря та коренеплоду, «земляної груші» чи картоплі співвідноситься з наповненим, налитим, круглим. У рукописній версії 1835 року ім'я героя мало бути ще смішніше – Кульбаба [6, с. 112]. Звісно, Гоголь

міг назвати героя відповідно до звички запорожців давати героям сміховинні прізвиська, однак комічність окремих ситуацій, у які потрапляє Бульба (як-от спроба осідлати коня, який угинається під його вагою, чи варіанти трансферу до Варшави на бричці Янкеля) суттєво підважують піднесену героїчність його, Бульби, образу. Водночас в повісті чимало сцен, де мужність і звитягу Бульби не можна «взяти в лапки». В обох редакціях, як відзначає П. Кралюк, Бульба вирушає на січ на коні Чорті, його загін раз з ним та його синами становить «чортову дюжину», 13 осіб [6, с.115-116], хоча й тут можна згадати про хвацькість запорожців-характерників у підкоренні нечистої сили.

Одним із самостійних творчих завдань для студентів може бути створення «сторінки» Тараса Бульби в соцмережі, де, крім зовнішності й прізвиська, що, як впливає з наведених деталей, навряд па-сують національному герою-звитяжцю, можна вказати й життєві пріоритети запеклого козацького отамана – передусім честь козацтва, що виявляється лише під час війни й не узгоджується з найменшими проявами людяності й милосердя, зокрема й до залишеної в розпуці дружини. Любов до синів Бульби обертається вбивством одного й нездатністю порятувати від страшної смерті іншого. Бульба, який закликав побратимів не зганьбити зброю й порятувати полонених товаришів, у вирішальний момент фактично покидає поле битви й керування військом заради гонитви за сином-зрадником і помсти йому. Попри героїчну смерть справа життя Бульби – помста полякам – не має успіху, перспективи козацтва та його вольниці, у його ж таки зверненні до старшин, також не райдужні. Тож який ідейний меседж ретранслює образ Тараса Бульби? Чи він є національним героєм? Чи навпаки, його образ є ілюстрацією причин історичної поразки козацтва? Такі проблемні питання, поставлені студентській аудиторії, поглиблюють сприйняття смислової структури твору, відкривають її націєсофський та історесофський виміри.

Мозковий штурм студентів можна скерувати й на розв'язання питання – чому за сюжетом повісті в Бульби двоє синів, і обидва помирають? Цей формат роботи, який проблематизує суть характерів та життєвих доль Остапа й Андрія, переходить у порівняльну характеристику їхніх образів, яка не повинна бути спрощено дихотомічною на кшталт сміливість / боягузтво, вірність / зрада, мужність / чуттєвість, позаяк про однозначну диспозицію образів синів як «хорошого» й «поганого» не йдеться. Образ Андрія в другій редакції відчутно ускладнюється, його «зрада» здобуває мотивацію не лише влас-тивої українській кордоцентричності переваги серця над розумом, а

й непереборного потягу до краси, високої культури, «цивілізації», яку він бачить у палаці в Дубно, яку уособлює прекрасна полячка. Вибір Андрієм (польської, чужої) «культури» (козацького, батькового) «варварства» визначає амбівалентність його життєвих устремлінь, його «дводушшя», яке дослідники цілком слушно вважають авторською сублимацією.

Отже, викорінювати імперські шаблони в рецепції творчості Миколи Гоголя має передусім освіта, загальна та вища, особливо профільна, у програмах якої мають бути враховані досягнення вітчизняного гоголезнавства. Ефективними у викладанні творчості Гоголя, зокрема його повісті «Тарас Бульба», є стратегії ревізії ідеологічних нашарувань і тенденційних (імперських) інтерпретацій його текстів, постколоніального критицизму, ретельного читання, культурно-історичної герменевтики.

Література

1. Авраменко О. Українська література. Підручник для 9 класу закладів загальної середньої освіти. Київ: Грамота, 2022. 272 с.
2. Гоголь Н. Тарас Бульба. Гоголь Н. Полное собранное сочинений. Київ: Андронум, 2022. Т. 2. С. 25–124.
3. Гуйван О. Гоголь та Булгаков: в Міносвіті розповіли, хто з російських письменників залишиться у шкільній програмі. *Суспільне. Новини*, 04.08.2022. URL: <https://suspiine.media/267732-gogol-ta-bulgakov-v-minosviti-rozповili-hto-z-rosijskih-pismennikov-zalisitsa-u-skilnij-programi/> (дата звернення: 18.03.2024)
4. Зінич Н. Методична розробка уроку в 9 класі з теми: «М.В. Гоголь і Україна». URL: <https://vseosvita.ua/library/embed/01001ru6-6ab5.doc.html> (дата звернення: 19.03.2024).
5. Колесник І. Гоголь у культурно-інтелектуальній історії України: міфи та стереотипи. *Український історичний журнал*. 2009. №2. С. 135–159.
6. Кралюк П. Таємний агент Микола Гоголь, або Про що розповідає «Тарас Бульба». Львів: Видавництво Старого Лева, 2016. 176 с.
7. Наенко, М. «Він – наш, він не їхній...» (Роздуми про Гоголя і літературну сучасність). *Літературна Україна*. 2009. 02.04.2009.
8. Робоча програма «Історія української літератури першої пол. XIX ст.» для студентів за спеціальністю українська мова та література / ЛНУ імені І. Франка. Львів, 2023. URL: <https://philology.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/09/prohrama-IUL-2-kurs.pdf> (дата звернення: 19.03.2024)
9. У шкільному курсі залишать кількох російських авторів [In the school curriculum, several Russian authors will remain.]. *Освіта. UA*. URL: <https://osvita.ua/school/87032/> (дата звернення: 19.03.2024).
10. Ilnytzkij S. Is Gogol's 1842 Version of Taras Bulba Really «Russified»? *Journal of Ukrainian Studies*. 2010-2011. № 35–36. P. 51–68.
11. <https://vseosvita.ua/library/embed/01001ru6-6ab5.doc.html>

References

1. Avramenko, O. (2022). *Ukrainska literatura. Pidruchnyk dlia 9 klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity* [Ukrainian Literature. Textbook for the 9th Grade of General Secondary Education Institutions]. Kyiv: Hramota Publ. [in Ukrainian]
2. Gogol, N. (2022). *Taras Bulba* [Taras Bulba]. Gogol, N. *Polnoye sobraniye sochineniy* [Complete Works]. Kyiv: Andronum Publ. Vol.2. (pp. 25–124). [in Russian].
3. Huivan, O. (2022) *Hohol ta Bulhakov: v Minosvity rozpovily, khto z rosiiskykh pysmennykiv zalyshytsia u shkilnii prohrami* [Gogol and Bulgakov: The Ministry of Education reveals which Russian writers will remain in the school curriculum]. *Suspilne*. Novyny, 04.08.2022. URL: <https://suspilne.media/267732-gogol-ta-bulgakov-v-minosviti-rozpovili-hto-z-rosiiskih-pismennikiv-zalisitsa-u-skilnij-programi/> (date of reference: 18.03.2024) [in Ukrainian]
4. Zynych, N. (2009). *Metodychna rozrobka uroku v 9 klasi z temy: «M.V. Hohol i Ukraina»* [Lesson Plan for the 9th Grade on the Topic: «M.V. Gogol and Ukraine»]. URL: <https://vseosvita.ua/library/embed/01001ru6-6ab5.doc.html> (date of reference: 19.03.2024). [in Ukrainian]
5. Kolesnyk, I. (2009). *Hohol u kulturno-intelektualnii istorii Ukrainy: mify ta stereotypy* [Gogol in the Cultural and Intellectual History of Ukraine: Myths and Stereotypes]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, Iss. 2, P. 135–159. [in Ukrainian]
6. Kraliuk, P. (2016). *Taiemnyi ahent Mykola Hohol, abo Pro shcho rozpovidaie «Taras Bulba»* [The Secret Agent Nikolai Gogol, or What «Taras Bulba» Tells Us]. Lviv: Vydavnytstvo Staroho Leva Publ. [in Ukrainian]
7. Naienko, M. (2009). «*Vin – nash, vin ne yikhni...*» (*Rozdumy pro Hoholia i literaturnu suchasnist*) [«He is Ours, Not Theirs...» (Reflections on Gogol and Literary Modernity)]. *Literaturna Ukraina*, 02.04.2009. [in Ukrainian]
8. *Robocha prohrama «Istoriia ukrainskoi literatury pershoi pol. XIX st.» dlia studentiv za spetsialnistiu ukrainska mova ta literatura / LNU imeni I. Franka*. [The Programme of the Subject «History of Ukrainian Literature of the 1st Half of the 19th Century» for Students. Lviv Ivan Franko National University] (2023). Lviv. URL: <https://philology.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/09/prohrama-IUL-2-kurs.pdf> (data zvernennia: 19.03.2024) [in Ukrainian]
9. *U shkilnomu kursi zalyshat kilkokh rosiiskykh avtoriv* [In the School Curriculum Several Russian Writers Will Remain]. *Osvita*. UA. URL: <https://osvita.ua/school/87032/> (data zvernennia: 19.03.2024). [in Ukrainian]
10. Ilnytzkyj, S. Is Gogol's 1842 Version of Taras Bulba Really «Russified»? *Journal of Ukrainian Studies*. 2010-2011. № 35–36. P.51–68. [in English].
11. <https://vseosvita.ua/library/embed/01001ru6-6ab5.doc.html>.

Shaf O. V.

Doctor of Science (Philology), Associate Professor, Professor of the Department of Ukrainian Literature, Oles Honchar Dnipro National University
 orcid.org/0000 0001 5692 506X
 Olga_shaf@ua.fm

Mykola Gogol's Novel «Taras Bulba» in the Captivity of Ideological Speculations: from the Experience of Preparing Future Literature Teachers

The paper deals with the peculiarities of teaching Mykola Gogol's works, particularly his novel «Taras Bulba», in institutions of higher education for first-level (bachelor's) students majoring in «Secondary Education (Ukrainian Language and Literature).» The figure of Mykola Gogol and his place in the history of Ukrainian literature still give rise to speculation due to misunderstandings of the colonial specifics of the literary process of that time, as well as the uncritical assimilation and dissemination of imperial stereotypes about Gogol. The retention of the topic of Gogol's life and work in the school curriculum as part of the study of foreign literature, despite being a positive study of the legacy of a great artist, has a downside in that it reinforces his status as «foreign», «alien», «Russian», thereby supporting the empire's expropriation of his genius. Episodic monitoring of lesson plans devoted to Gogol's works, chapters in school textbooks, as well as programs on «The History of Ukrainian Literature of the First Half of the 19th Century» for humanitarian specialties in level IV accredited higher education institutions, revealed problems in developing a post-colonial strategy for interpreting and teaching Gogol's life and works, including his novel «Taras Bulba.» Solutions to some of these problems are proposed in this paper. Future teachers of Ukrainian literature need to be acquainted with both versions of the novel, understand the (ideological) reasons and nature of the changes made in the 1842 edition, be able to scientifically justify the speculative aspects of the nominal (Rus', Rossiia, Russian), rhetorical (patriotic speeches and calls) levels of the second version of the work, identify the ideological basis of the ambiguous (in both versions) imagery-narrative level, namely the concept of the main character, the twists and turns of his life, the system of conflicts, etc. Within the framework of practical classes on the topic, options for using role-playing games, brainstorming, and multi-level creative tasks are proposed.

Keywords: Mykola Gogol, the novel «Taras Bulba», imperialism / colonialism, ideology, stereotype, teaching methodology in higher education.